

Foregående Dronningborg Amt.

VII. Silkeborgamt.

Silkeborgamt grændser i sin Omkreds til tre Stifter, nemlig mod Østen til Skanderborgamt og Dronningborgamt; mod Norden til Haldsamt i Viborgstift; mod Vesten til Bøvlingamt i Riberstift; og mod Sønden til Koldinghuusamt.

Dette Amt er samlet med Dronningborg- og Mariageramter under een fælles Amtmand og Amtsforvalter, hvis kongelige Amtstue holdes i Randers. Det kontribuerende Hartkorn i Silkeborgamt er over 3200 Tønder, foruden det frie Hartkorn til Herregaarde og Præstegaarde.

Udi dette Amt findes mange store ferske Søer, nemlig: Graaesøe, Serupsøe, Gubsøe, Allingsøe, Ildsøe, Østersøe, Hengesøe, Langesøe, Hampensøe; ligeledes store Aaer, nemlig Allingaae, Tangaae, og især den store Gudenaee, hvilken kommer ind fra Skanderborgsøe, giennemskiærer en Deel af dette Amt, og løber igiennem Dronningborgamt ud i Randersfiord.

Udi Kong Friderik den Femtes Tid fik Silkeborgamt en overmaade stor Forbedring paa den Side, som grændser til Riberstift, ved de mange nye Kolonier, som paa Alheden paa 5 Miles Længde bleve anlagte af tyske og danske Kolonister.

Amtet har sit Navn af det gamle, nu nedbrudte Slot Silkeborg, som laae i Linaaesogn i Giernherred.

Dette Amt bestaaer af tre Herreder, hvilke ere: 1) Hidsherred; 2) Vradsherred; 3) Lysgaardherred; saa og af den største Part af 4) Giernherred, nemlig ni Kirkesogne, thi de øvrige fem Sogne af samme Herred hører til Skanderborgamt. Udi dette Amt ligger ingen Kiøbstæd.

Vi beskrive nu hvert Herred i Særdeleshed.

I. Hidsherred.

Hidsherred grændser mod Norden til Lysgaardherred; mod Østen til Giernherred; mod Sønden til Tyrsting- og Vradsherreder; og mod Vesten til Hammerumherred i Riberstift, hvor det grændser ind paa Alheden. Dette Herred indbefatter ni Landbyekirkesogne, hvilke ere: 1) Seerupsogn; 2) Lemmingsogn; 3) Giødvadsogn; 4) Ballesogn; 5) Kragelundsogn; 6) Fundersogn; 7) Seilingsogn; 8) Sindingsogn; 9) Svostrupsgn.

Vi merke nu hvert Sogn især.

1) **Seerupsogn**, hvis Navn i Landmaalingens Matrikel skrives Søerup. Dertil hører: Seerupbye, og midt i samme Bye ligger Seerupsøe; Holmgaard; Holmmølle; Tanskov, en Gaard, beliggende paa Heeden, hvor man paa et meget høit Sted seer en stor Deel Høye, som ere hedenske Begravelser. Rersdal.

2) **Lemmingsogn** er Annexet til Seerupsogn; thi Kong Kristian den Tredie annekterede begge disse Sogne tilsammen Aar 1558. Sognet bestaaer af Lemmingbye og Nissetbye.

3) **Giødvadsogn** bestaaer af Giødvadbye; Resendal; Østerkielstrup.

4) **Ballesogn** er Annexet til Giødvadkirke. Dertil hører: Ballebye; Hvinningdal; Overgaard; Vesterborring; Østerborring; Vesterkielstrup; Kiersgaard.

5) **Kragelundsogn**. Dertil hører Kragelundbye; Østen for denne Bye sees endnu Rudera af Kong Friderik den Andens Jagthuus, kaldet Konghuusbak. Klaadet; Ælbek; Skyge; Steenholt; Refshale; Hiølund; Klodmølle; Østen for denne Mølle er det Kildevæld, hvoraf den bekiendte Karupaae har sit første Udspring. Ængesvang, hvor man finder Rudera af en nedbrudt Kirke. I den store saa kaldte Graemose, som forud blev

kaldet Grathemose, blev Kong Svend Grathe slagen Aar 1157, og den har faaet Navn efter ham. Dette Sogn, har i Kong Friderik den Femtes Tid faaet en Tilvext af 17 Gaarde paa Alheden, thi Aar 1765 lod Høistsamme rundt omkring denne Mose ud til Kragelund opbygge en Deel Gaarde eller smaa Byer, og besætte med Kolonister; af disse hører til dette Sogn: Middelfrideriksmose, tre Gaarde; Nederfrideriksmose, to Gaarde; Overfrideriksdal, to Gaarde; Middelfrideriksdal, to Gaarde; Nederfrideriksdal, een Gaard; Kristianshøy, tre Gaarde; Nederjulianæhede, fire Gaarde: tilsammen 17 Gaarde og 1 Huus, hvoraf enhver har, foruden Agerjord, sin visse Deel i Mosen.

6) **Fundersogn** er Annexet til Kragelundkirke. Dertil hører: Funderbye; Paarupgaard; Abildskov; Tollund; Hesselhuus; to Gaarde ved Kirken; Mosgaard; Ællinggaard, hvor man i Ællingskov finder Levninger af en Røverbolig; Seilgaard, en Herregaard, hvis Hartkorn er 6 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr., Bøndergods 107 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr. 1 Alb., Tiender 7 Tdr. 2 Skpr.

7) **Seilingsogn** bestaaer af Seilingbye og Æbbestrupbye. Her i Sognet ligger Gubsøe, hvorfra udflyder en Bek, som omringer de tre Dele af Seilingsogns Marker, og skiller samme Sogn fra de paagrændsende Sogne.

8) **Sindingsogn** er Annexet til Seilingsogn, og bestaaer allene af Sindingbye. Imellem Sindingsogns Grund og Østerborrings Mark skiller en Bek, som har sit Udspring af et Væld ved Østerborring.

9) **Svostrupsgn** er Annexet til Grønbeksgn i Lysgaardherred. Dertil hører: Svestrupbye; Gravballebye; Gravballegaard, en stor Gaard uden al Frihed, oprettet af fire andre Bøndergaarde der i Byen, og er nu lagt under Allinggaard; Asmildgaarde, bestaaer nu af Huusmænd, thi Markerne og Jorden er lagt ind under Allinggaard; Nebelbye; Dalsgaardbye; Borupbye; Allinggaard, en Herregaard, men har i gamle Tider ikkun været en Ladegaard til, Allingkloster, som laae ved Allingsøe; denne Gaard ligger meget fornøielig med Skov omkring, og neden for den skønne fiskerige Allingsøe, hvoraf udflyder en Aae, som løber igiennem Haugen. Beboerne paa denne Gaard søge Grønbekskirke, som er Hovedsognets Kirke, fordi den ligger den nærmest. Allinggaards Hartkorn er 38 Tdr. 1 Skp. 1 Alb., men Bøndergodset,

som hører dertil og til underliggende Gravballegaard, er i alt 623 Tdr. 4 Skpr. 3 Fkr. 1 1/2 Alb., Skovskyld 20 Tdr. 1 Skp., Mølleskyld 10 Tdr. 3 Fkr., Konge- og Kirketiender 254 Tdr. 6 Skpr. Allingmølle.

II. Vradsherred.

Vradsherred grændser mod Norden til Hidsherred; mod Østen ligeledes til Hidsherred, saa og til Tyrstingherred; mod Sønden til Nørvangsherred i Riberstift, og mod Vesten til Hammerumherred i samme Stift. Vradsherred er af stor Strækning og fire Miles længde, og har Hedeegn; det bestaaer af ti Landsbyekirkesogne, hvilke ere: 1) Aalesogn; 2) Tørringsogn; 3) Klouborgsogn; 4) Tyrstingsogn; 5) Gredstrupsogn; 6) Linnerupsogn; 7) Hammersogn; 8) Nørresnedesogn; 9) Æistrupsogn; 10) Themsogn.

Vi merke nu hvert Sogn især.

1) **Aalesogn.** Dertil hører: Aalebye; Aalstedbroehuus, beliggende hos Landeveien til Horsens, hvorved er en Broe over Aaen; Bierg eller Bierregaard, en Herregaard, hvortil er gode Skove; den frie Hovedgaardstaxt er 32 Tdr. 6 Skpr, 1 Fkr. 1 1/2 Alb., Skovskyld 4 Skpr. 1 Fkr., Mølleskyld 7 Tdr. 3 Skpr. 2 Fkr., Bøndergods 114 Tdr. 1 Skp 3 Fkr., Skovskyld 1 Td. 6 Skpr. 3 Fkr., Mølleskyld 3 Tdr. 5 Skpr. 3 Fkr., Tiender 18 Tdr. 4 Skpr. Biergmølle; Bregenholmgaard; Bregenholmmølle, liggende ved en Aae, der har sit Udløb af Hallesøe; Havbierggaard.

2) **Tørringsogn** er Annexet til Aalesogn. Dertil hører: Tørring- eller Torningbye; Plovstrupbye; Reisenhuus, et eenligt Sted; Urskov, et eenligt Sted; Tørringskov; Tørringbroehuus, bygt ved Tørringbroe over Stougaardsaae, hvorover Landeveien falder; samme Stougaardsaae gjør Skiellet imellem Aarhusstift og Riberstift, Æegholmmølle; Stougaard, en Herregaard, som ligger i Koldinghuusamt i Riberstift, men hører dog til dette Sogn; dens frie Hovedgaardstaxt er 64 Tdr. 7 Skpr., Skovskyld 4 Skpr. 1 Fkr., Mølleskyld 12 Tdr. 6 Skpr., Bøndergods 231 Tdr. 4 Skpr. 2 Fkr. Til denne Gaard er skønt Fiskerie af Aal, Aborrer, Foreller, Krebs, etc. udi Stougaardsaae, som løber her i Sognet. (See tillige i Riberstift, Koldinghuusamt, Nørvangsherred, Nyekirkesogn, Pag. 579.)

3) **Klouborgsogn**. Dertil hører: Klouborg- eller Kloborgbye; Gribstrupbye; Nørskovbye; Skadebye, hvor Præstegaarden ligger; Ladegaard; Riishede; Maalund; Velgaard; Tranholmgaard; Tisvadgaarde; Sønderdal; Dalsgaard.

4) **Tyrstingsogn** er det ene Annex til Klouborgsogn, men ligger i Tyrstingherred, hvor det findes anført ved No. 12.

5) **Gredstrupsogn** er det andet Annex til Klouborgsogn, men ligger ogsaa i Tyrstingherred, hvor det findes anført ved No. 13.

6) **Linderupsogn** bestaaer af Linderupbye; Hiortsvangbye, hvor Præstegaarden ligger; Lønsgaard.

7) **Hammersogn** er Annexet til Linderupsogn. Dertil hører Hammergaard, en Herregaard, beliggende i Heden; dens frie Hovedgaardstaxt er 23 Tdr. 4 Skpr. 2 Fkr., Skovskyld 1 Skp. 1 Fkr. 2 Alb., Mølleskyld 2 Tdr. 5 Skpr. 1 Fkr., Bøndergods 200 Tdr. 3 Skpr. 2 Fkr, 2 Alb., Skovskyld 7 Skpr. 1 Fkr. 2 Alb., Mølleskyld 1 Td. 2 Fkr., Tiender 13 Tdr. 1 Skp. Hammermølle. Møllerupbye, ligge ved den Aae, som har sit Udspring af en Banke ved Nyekirke i Riberstift paa Landeveien fra Nibe til Viborg, og derefter løber Øster paa i Gudenaee ned til Randers. Hagebye; Kovtrupbye; Riisagermølle, hvis Mølledam forsynes allene af den Kilde, som udvælder paa den derved liggende Banke, Hvoraf den Aae formeres, som løber mod Vesten ud ved Ringkiøbing. Bregenbergggaard.

8) **Nørresnedesogn**. Dertil hører: Nørresnedebye; Nørrehovedbye; Gretterupbye; Hampenbye, beliggende ved den store Hampensøe. Samme Søe skal efter Bøndernes Observationer imod dyre Aaringer have høie Vande, men lave Vande imod gode Aaringer; den ligger paa Høiden af Landet, og har sit Tilløb af Kilder under Jorden, ligesaa sine forborgne Afløbsrænder, hvorved Vandet ledes i Nordvest. I denne Søe skal Svend Felding have vandet sin Hest, kaldet Blak. Bostbye; Biørnskov; Arreskovbye; Nortvigbye; Plovmandshauge; Hundshovedbye; Søehale; Nørrekielstrup; Lerid, to Gaarde; Ibsgaard; Søegaard, et eenligt Sted; Hampenbiereg, en eenlig Gaard; Hampensøegaard; Østerbøgskov; Vesterbøgskov, Mellembøgskov; Koberhauge; Frisbek; Palsgaard, et eenligt Sted.

Paa Nørresnedekirkegaard ligge to Høye, hvori Kong Snio eller Snede efter gammel Fortæling ligger begravet i den største eller søndre, og hans Dronning i den mindre Høy. I dette Sogn falder Overflødighed af Lyng og Heede.

9) **Æistrupsohn** er Annexet til Nørresnedesohn, og er ligeledes af vidtløftigt Begreb med mangfoldige eeneste Steder. Dertil hører: Æistrupbye; Storetolundbye; Lilletolundbye; Kreiberggaard; Renslundebye; Hedegaardbye; Sønderhvilum; Nørrehvilum; Søndergludsted; Nordergludsted; Adserbjerggaard; Størenørhund; Lilletykskov; Tyskovgaard; Nybygge; Tykskovkrog; Nørreharild; Østerharild; Frilesgaard; Nygaard; Hallindsbek; Høgild; Søndergrost; Nørregrost; Smedebekgaard; Smedebekmølle; Døringhaug; Breilgaard; Kidmose; Bierregaard; Fruergaard. Dette Sogn har ogsaa Overflødighed af Lyng og Heede.

10) **Temsohn** ligger i Heeden, og bestaar af syv Byer og mange eeneste Steder. Dertil hører: Tembye; Temmerbye; Hiortballegard; Kistrupgaard; Tolstrupgaard; Lindgaard; Brandgaard; Byskovgaard; Gedsøegaard; Lovdalgaard; Asklevgaard; Hedegaard; Virklundbye; Sebstrupbye; Løgagergaard. Men det Øvrige af dette Sogn, nemlig Galtenbye, Fovstrupbye, Vorredbye, Kaarupgaard, og Ængetved, en eensted Gaard, ligger i Vradsherred paa Silkeborgamt. Udi dette Sogn ligger et stort Bierg, hvorfra man kan oversee mange Herreder og Skove; paa samme har været opreist en Bavn eller Ildblus i den oprørske Skipper Klemens Tid. Noget derfra ligger i Fonstrupheede et andet Bierg, kaldet Kongensbjerg.

11) **Vradssohn** er Annexet til Vindingkirke i Tyrstingherred, og bestaar af to smaa Byer, men Resten eeneste Steder. Dertil hører: Vradbye, hvor der uden for Byen er en stor Sandflugt og Heede, hvor fordum har staaet Skove. Der findes Levninger af Smeltovne til Jern, saa og Jernslakker og Ginder Storebrelundbye; Lillebrelund; Billerupgaard; Sillerupgaard; Sillerupmølle; Skierbekmølle; Kolpensiggaard; Snagegaard; Storehiølund; Lillehiølund; Fauersholt; Torup; Tyklund; Godrom; Kolpenknup Hvipskov; Ansøegaard; Ansøemølle; Kiershoved; Knop.

III. Lysgaardherred.

Lysgaard- eller Liusgaardherred grændser mod Sønden til Viborgstift, mod Østen til Houlbergherred, mod Sønden til Hidsherred, og mod Vesten til Riberstift. Dette Herred, som grændser ud til Heeden, bestaaer af fiorten Landbyekirkesogne, hvilke ere: 1) Grønbek sogn; 2) Svostrup sogn; 3) Hingesogn; 4) Vinderslev sogn; 5) Høyrup sogn; 6) Ælsborg sogn; 7) Levringsogn; 8) Hørup sogn; 9) Thorningsogn; 10) Karup sogn; 11) Vium sogn; 12) Lius sogn; 13) Almindsogn; 14) Siørslev sogn; Friderikssogn.

Vi merke nu hvert Sogn især.

1) **Grønbek sogn.** Dertil hører: Grønkekbye, hvor igennem flyder en stor Bek, som har sit Udspring ved den vestligste Gaard i Byen, kaldet Kongensgaard, hvor endnu vises Rudera af Kong Ærik Glippings Jagthuus. Ved Kongensbroe, som er lagt over Gudenaæ, og nu tilhører Allinggaard, ligger et Huus, kaldet Kongensbroehuus. Strax østen for Byen udspringer et Væld af det klareste Vand, kaldet Vissenkilde, og strax derved ligger en Høy, kaldet Vissenkildehøy. Grønbekpræstegaard, er bygt af Muur- og Bindingsværk, og Stuehuset, som er 53 Alne langt, er af Grundmuur, hvortil Stenene ere brændte paa Stedet. De øvrige Byer ere: Illevbye; Andsbye; Riisgaarde; Naderupgaarde; Roegaarde; Brorupgaarde. Udi dette Sogn ere tre fiskerige Søer, nemlig: Østersøe; Iilsøe, er meget dyb, og tilhører Præstegaarden; Allingsøe, er stor, og ved en Aæ har Tilløb fra Hengesøe. Fra Allingsøe løber atter en Aæ forbi Allingsmølle og Allinggaard hen i den store Gudenaæ, hvilken Aæ efter 4 til 5 Miles Omsvøb udgyder sig i Fiorden ved Randers. Den liden Aæ, som flyder fra Hengesøe igennem Hengebye til Allingsøe, gjør Skiellet imellem Lysgaardherred og Hidsherred.

2) **Svostrup sogn** er Annexet til Grønbek sogn, men ligger i Hidsherred, hvor det findes anført ved No. 9, Pag 772.

3) **Hinge-** eller Hengesogn. Dertil hører: Hengebye; Fransinggaarde; Astrupbye; Heedehuset; Tanghuset. I Sognet ligger den store og fiskerige Hengesøe.

4) **Vinderslevsogn**, hvis Kirke ligger for sig selv ude paa Marken, er Annexet til Hengesogn. Dertil hører: Vinderslevbye; Vinderslevgaard, en Herregaard, beliggende paa en Odde udi Hengesøe; dens frie Hovedgaardstaxt er 20 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr. 1 Alb., Bøndergods 257 Tdr. 6 Skpr. 2 1/2 Alb., Skovskyld 3 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr., Mølleskyld 2 Tdr. 7 Skpr. 2 Fkr., Tiender 25 Tdr. 7 Skpr.: Mausingbye; Mausingmølle; Pederstrupbye; Haugbye; Elkierbye; Revelgaard; Voergaard; Hønholtgaarde; Fruenlundgaard; Fuglemosegaard; Lysdalgaard; Skovhuset i Elkiær.

5) **Høibergsogn** ligger meget høit. Dertil hører: Høibergbye; Tangebye, hvor Tangaae løber ud i Gudenaee; denne Tangaae gjør paa denne Kant Skilsmisse eller Skiellet imellem Viborgstift og Aarhusstift; ved Tangebye og Aae har forud ligget en Herregaard, Tange kaldet; Trædholt, og to smaa Huse i Skoven. Palstrup, en Herregaard, hvis frie Hovedgaardstaxt er 50 Tdr. 6 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb., Skovskyld 1 Td. 4 Skpr. 3 Fkr., Mølleskyld 6 Tdr. 3 Skpr., Bøndergods til Palstrup og Kiersholmgaarde er 529 Tdr. 5 Skpr., Skovskyld 4 Tdr. 6 Skpr. 2 Alb., Mølleskyld 2 Tdr. 7 Skpr. 1 Fkr. 2 Alb., Tiender 127 Tdr. 5 Skpr. 1 Fkr.

6) **Ælsborgsogn** er Annexet til Høibergsogn. Dertil hører: Ælsborgbye; Høibergmølle.

7) **Lauringsogn**, som ogsaa kaldes **Levringsogn**, bestaaer af Torper og smaa eenlige Steder. Dertil hører: Levringsbye; udi Levringsaae, som skiller Levringsbye fra andre Steder, er got Krebsfiskerie; paa en Bakke ved Byen er et Kildevæld, kaldet Helligkilde, som flittig besøges St. Hansaften. Midstrup; Hindberggaarde; Dossinggaard; Boekrog; Trædholt; Skovboehuus; Pothuus; Klausholm; Gransborg; Rotterdam; Pinnenberghuus.

8) **Hørupsogn** er Annexet til Levringsogn. Dertil hører: Hørupbye; Hørupmølle; Kielderupbye; Almtoftbye; Dalsgaarde; Aagaard.

9) **Torningsogn** ligger i Heeden, og har i Kong Friderik den Femtes Tid faaet Tilvext af tretten Gaarde eller tre Byer, som ere ved Kolonister anlagte i Graa- eller Gratheede. Torningkirke ligger høit paa en smuk Plads, og skal være bygt af to nedbrudte Kirkers Stene, nemlig af Ungstrupkirke, hvis Rudera ere endnu kiendelige ved Byen Ungstrup; og Graakirke eller Kapel,

som var bygt paa Gratheheede eller Graamose, hvor Kong Svend Grathe blev dræbt Aar 1157. Til dette Sogn hører: Torningbye; Ungstrupbye, hvor Præsten har en Annexgaard; Vattrupbye; Skræbye; Nørreknudstrupbye; igiennem denne Bye løber den alfare Landevei imellem Viborg og Skive; Sønderknudstrup, een Gaard; Storegraaskov; Lillegraaskov; Graagaard.

Imellem denne Gaard og Ravnholtgaard sees tydelige Rudera af forommeldte Graakirke eller Kapel, saa og af Kong Svends Grav paa Kirkegaarden norden for Kapellet. Pladsen af begge Kongernes, saavel Kong Valdemars som Kong Svends Leire, sees paa Marken, sønden og østen for Ravnholtgaard, og kaldes Kongknapsdige. Hvorledes denne Kong Svends Armee blev slaget paa Gratheheede, og Kongen selv undkom, men strax i samme Graa- eller Grathemose blev dræbt af en Bonde med en Øxe, derom kan læses Saxo Grammatikus Pag.. 279, saa og B. Ludv. Holbergs Danmarks Historie Tom. I, Pag. 228.

Af dette fatale Feldtslag paa Gratheheede ved Viborg fik Kong Svend sit Tilnavn, og kaldtes efter hans Død Svend Grathe. Bøgildgaard, Oddermark; Sangildgaard; Kiersholm, en Herregaard, hvis frie Hovedgaardstaxt er 16 Tdr. 6 Skpr. 1 Fkr., af Palstrupgaards Taxt 10 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr. 2 Alb., men Bøndergodset til denne Gaard, samt Tienderne er beregnet under Palstrupgaards Gods og Eiendom. Kiersholmsmølle; Storeimpgaard; Lilleimpgaard; Storeovstrupgaard; Lilleovstrupgaard; Grønbierggaard; Lillemedtgaard.

Endnu hører til dette Sogn af Kolonierne paa Alheeden disse tre Byer, nemlig: Gamlefrideriksdal; Gamlefrideriksmose, 4 Gaarde; Overfrideriksmose, 5 Gaarde. Ved forommeldte Graagaard ligger Graasøe, hvoraf en Strøm udløber i Heeden til Vester. Udi den vestlige Deel af Sognet udspringer en liden Strøm, som flyder igiennem en Dal øster paa, og paa fem Fierdingsvei driver fire Vandmøller, nemlig: Kiersholmsmølle, Humlemølle, Hørupmølle, Høibergmølle, indtil den, efterat meget Vand er flydt til den, underveis løber ud ved den Bye Tange i den store Gudenaee, som løber ind til Randers. Paa dette Sogns Marker ligge adskillige Høye, saasom Kirkebjerg eller Bavnshøy, hvor man i fiendtlige Tider har optændt Ild, for at give Fiendens Ankomst tilkiende; Biørnshøy ved Kiersholm; Kierhøy; Torningdors en lang Høy.

10) **Karupsogn** er Annexet til Torningsogn. Dette Sogn ligger i den skarpe Heede, og er kun lidet, da det ei er af mere end 52 Tønder Hartkorn.

Til Karupkirke, som i fordum Tid er kaldet St. Mariæ- eller vor Fruekirke, skeede i Overtroens Tider megen Pillegrimsfart paa Helbredens og Andagtens Vegne, formedelst et der under en Sivebust udspringende Vand; hvorudover Kirken baade var meget navnkundig, og havde store Indkomster ved Gaver af Syge og Pillegrimme, saa og ved Testamenter. Paa den Tid var Kirken af sine indsamlede rige Gaver bygt stor og anseelig, med høit Taarn og Spiir; men da de overtroiske Tider ophørte ved Reformationen, forfaldt Kirken, og er nu ikke halv saa stor. Paa Munkekirkestolene i Koret var at læse disse latinske Vers:

Vers: Annos Millenos Quingentos cum quinque plenos Hoc Opus ex-
struxit Paulus Wif, Dummodo Rexit Donis Ecclesiam Maria Numinis
Iftam, Præfula Prudente Nicolao Clauson Regente, Nos cum Prole Pia
Benedicat Virgo Maria. Det er troeligt, at her har da været en anseelig
Det er troeligt, at her har da været en anseelig geistlig Bygning for de Munke, som skulle vedligeholde den katholske Tids overtroiske Kirketieneste.

Til Karupkirke har for Reformationen ogsaa ligget en Deel geistligt Gods, kaldet Karupgods, som siden blev sekulariseret og af Kong Kristian den Tredie henlagt under Silkeborglehn. Til Sognet hører Karupbye, som nu er en liden og usel Landsbye, men skal i fordum Tid have været en anseelig stor Bye, lignende en Kiøbstæd, da her vare mange anseelige Gaarde og Huse, til at herbergere de mangfoldige Fremmede, som fra alle Landets Kanter søgte herhid for Kirkens udraabte Helligdoms Skyld, og opholdte sig her i Byen. Man finder baade paa Marken og i Byen Rudera af slige Bygninger i Steenbroer, Kieldere, Gulve i Bøndernes Gaarde og Lader. Karup har fordum havt sit eget Birk, hvilket blev Aar 1637 af Kong Kristian den Fierde afskaffet og lagt under Lysgaardherredsting.

Denne Bye ligger omringet med bar Heede og Moser, i Stedet for de deilige Skove, som i fordum Tid her have været, men i fiendtlige Tider ere ødelagte. Ikke destomindre har Byen mange Yndigheder i de mange Vandstrømme, som forfriske denne tørre Egn; thi tæt forbi Karupkirke løber Karupaae, som har sit Udspring ved Klodmølle i Kragelundsogn, og siden forøges ved Tilflod af mange Bekke og Strømme, hvorpaa den løber ud i Skiveaae i Liimfiorden. Aaresvad, en Strøm, som opvælder i Steensdal ved Alheden, og driver en Mølle førend den udflyder i Karupaae. Halleraae, som kommer fra Graaesøe, og løber

igiennem Ravnholtkier omsider ud i Karupaae. Udi alle disse Aaer og Strømme er got Fiskerie af Ørreder, Flyndre, Negenaugen, Aborrer, etc. Paa Marken eller Heden ved Karup er der en Høy, kaldet Tinghøy, hvor de Gamle have holdet Ting og Rettergang. Ved Karupaae Norden for Kirken er et Sted, hvor man kan staae og med en Steen kaste ind i tre Stifter, tre Amter, tre Sysseleer, tre Herreder og tre Sogne. De øvrige af Sognets Byer ere: Aarestrupbye; Vallebekbye; Bøgelundbye; Mailund, eet Huus.

11) **Viumsogn.** Dertil hører: Viumbye; Nepgaard; Overhvamgaard; Nederhvamgaard; Papsøehuus; Giedhuset; Marsvinslund, en Sædegaard, men ukomplet, hvis Hartkorn er 12 Tdr. 3 Skpr. 1 Alb., Skovskyld 1 Skp. 1 Alb., Bøndergods 4 Tdr. 2 Fkr. 2 Alb., Kokhuus, en Kolonistgaard, opbyggt paa Alheden af Kolonisterne Aar 1765 i Kong Friderik den Femtes Tid. Dette Sogns Korntiende er henlagt til Randershospital.

12) **Lysgaardsgn** er Annexet til Viumsogn. Dertil hører: Lysgaardbye; Siørupbye; Nedertestrup; Overtestrup; Nederbisballe; Overbisballe; Nederkatballe; Overkatballe; Knekeborggaardi Knekeborgshuse; Ballehuus; Hinberghuus.

13) **Almindsgn.** Dertil hører: Almindbye; Vranumbye; Mosgaard, en eensted Gaard; Mosgaardmølle; Tolstrup, en eensted Gaard; Tostrup, en eensted Gaard; Snabe, en eensted Gaard. Norden for Almindbye gaaer en Dal, kalder Kapeldal, ned til Haldsøe, hvor man seer nogle Rudera af et Kapel eller en liden Kirke. I Sognet ligger den store Almindløse.

14) **Sørslevsgn** er Annexet til Almindsgn. Dertil hører: Sørslevbye; Demstrupbye; Arensberg, en Herregaard, hvis Navn efter Nogles Meening bør skrives Avindsbjerg; dens frie Hovedgaardstaxt er 66 Tdr. 4 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb.. Skovskyld 3 Tdr. 4 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb., Mølleskyld 4 Tdr. 2 Skpr., Bøndergods 293 Tdr. 6 Skpr. 3 Fkr. 1 Alb., Skovskyld 1 Skp. 1 Fkr. 2 Alb., Mølleskyld 7 Tdr. 3 Skpr. 2 Fkr., Tiender 69 Tdr. 3 Skpr.

15) **Friderikskirkesogn**, er nye anlagt og indrettet i Kong Friderik den Femtes Tid paa Alheden. Denne Friderikskirke blev opbyggt Aar 1765, paa hvis Altertavle læses denne danske Inskription: *Alheden bygte op Kong Friderik den Femte; De Tydske gav han Hielp, og Kirken ei*

forglemte; Hans Søn, Kong Kristian den Syvende af Navn, Tog dem i Naade an, og søger hver Mands Gavn.

Kirken blev indviet den 16. April Aar 1766, og har tvende tyske Præster, af hvilke den ene er Luthersk, og den anden Reformeert, som begge prædike tysk skifteviis for den lutherske og reformeerte Kolonistmeenighed. Dette Sogn bestaaer af to store Byer eller Kolonier, nemlig: Frideriksheede, som har 30 Gaarde; og Friderikshøy, som ligeledes har 30 Gaarde. Hver af disse Byer er anlagt i Gader, med en dyb Brønd af 26 til 28 Alne i hver Gade; Husene ere alle af Muur- og Bindingsværk, og Hauger ligge bag ved hver Gaard. Midt imellem disse to Byer eller Kolonier ligger Kirken, hvorved er bygt to Gaarde for Tilsyn med den, og til Beleilighed for Præsterne og Kirkebetienterne, saa og for Meenighederne; disse to Gaarde kaldes Frideriksgaarde.

IV. Giernherred.

Giernherred ligger i to Amter, nemlig fem Sogne i Skanderborgamt, og ni Sogne deraf i Silkeborgamt. Dette hele Herred med alle sine tilhørende Kirkesogne er allerede anført og beskrevet ved Skanderborgamt Pag. 706, hvilket Læseren vilde behage sammesteds at eftersee; hvor disse ni Landbyekirkesogne, som høre til Silkeborgamt, findes

Efterfølgende Mariageramt.

Kilde: Nicolay Jonge,
Kongeriget Danmarks chorografiske Beskrivelse.
Kiøbenhavn 1777
Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store
Helliggieststrædet No. 150

Side 770 – 781.